

VIII. PŘEKLADATELSKÉ PROBLÉMY – LEXIKÁLNÍ INTERFERENCE (**internacionalismy, faux amis**)

Pojem interference se vztahuje nejčastěji na oblast didaktickou. Jde o negativní vliv mateřštiny nebo jiného, už dříve studovaného cizího jazyka na zvládnutí studovaného cizího jazyka. Díky této interferenci se žáci dopouštějí prohřešků proti úzu studovaného cizího jazyka. Někdy však může mít interference i vliv pozitivní – vznik kalků nebo přejímání slov.

Interference se projevují ve všech plánech jazyka jako systému – fonetickém, morfologickém, syntaktickém i lexikálním – ale také stylistickém i pragmatickém (jsou známé interference, které se nazývají **kulturní (de civilisation)**). Znamená to, že překladatelé (i tlumočníci) musejí zvládnout nejen jazyk samotný, ale i mimojazykovou skutečnost, která je tímto jazykem vyjadřována.

V **lexikálním plánu** se při překládání setkáváme nejčastěji s problémem **internacionalismů, tedy jazykových znaků, které jsou společné více jazykům, ať už jde o formu (signifiant) nebo motivaci**. Další jsou dané např. **historickou zkušeností** nebo **místní kulturou**.

– *régiment* – v českých slovnících *pluk, regiment*, podle dnešního armádního úzu ale nutno překládat jako *prapor*.

1. **Couleur locale, couleur du temps.**

Internacionalismy a cizí slova mohou vyjadřovat různou míru expresivity nebo sugesce. Lze mluvit o několika skupinách:

- 1) Některá slova přejata před různě dlouhou dobou a v cílovém jazyce se asimilovala. Dnes v tomto jazyce existují bez jakékoli sugesce nebo expresivity – Např. fr. *le podzol (podzolová půda)*, dnes existuje v Č, Pol, N, A.
- 2) Jiné výrazy evokují mimojazykovou skutečnost ve VJ, která neexistovala nebo neexistuje v CJ. Jsou nazývány **kulturní přejímky (emprunts de civilisation)** a jsou nadány vysokou mírou sugestivity (*la verste, le spoutnik, le kolkhose, le pschent - pšent*). V cílovém jazyce pro ně neexistují adekvátní pojmy, pouze upravena grafická stránka. Některá tato slova však mohou fungovat jako „**částečná faux amis**“, může u nich docházet k posunu významu. Např. franc. slovo *la brigade* (voj.

útvár – *le brigadier - brigadista*) má v češtině spíše význam přejatý z ruštiny „brigáda“.

Sugestivní hodnota slov spojených s určitým politickým nebo sociálním systémem se různí podle toho, zdali překládaný text má příjemce žijící v zemi se stejným (nebo obdobným) politickým nebo sociálním systémem. Tuto hodnotu rovněž ovlivňuje čtenář (jako jednotlivec) svou příslušností k určité sociální skupině, svým vzděláním nebo politickým smýšlením.

- 3) Do třetí skupiny patří slova označující realitu, jejíž analogie existuje i v zemi CJ. Pokud tedy překladatel použije cizí slovo, je to proto, aby zdůraznil **couleur locale**, to znamená, aby příslušnou věc zasadil do jejího původního prostředí – *Rilský monastýr X Rilský klášter*, *autostráda* pro italské prostředí, *autoroute* pro prostředí francouzské.

Sněm: *le parlement* (FR), *Storting* (Norsko), *medžlis* (TUR), *lidový chural* (MONG), *la Diète* (RAK, POL) atd.

Secese: *Jugendstil* (inspirovaný něm. časopisem *Die Jugend*), *Art Nouveau*, *modern style*.

- 4) Pro popis éry nacismu používá francouzština stejně jako čeština slova přejatá z němčiny a jejich kalky: *le 3e Reich*, *La Hitlerjugend*, *les SS* (*esesmani*, *příslušníci SS*), *le Führer* (Č – *Führer* nebo *Vůdce*), *la Gestapo* (**to g.-** *tajná policie*), *le Konzentrationslager*, *la solution finale* (*de la question juive*) z *die Endlösung der Judenfrage* - **kalk**, *l'espace vital* (*životní prostor*) z *Lebensraum* -**kalk**. Překladatel musí uvážit, zda v překladu použije raději **přejaté slovo** nebo **kalk**. Pokud existuje volba mezi kalkem a původním výrazem uchyluje se překladatel k originálnímu výrazu pro navození vyššího stupně sugestivity a zdůraznění negativní konotace (*Apelplatz* – *place d'appel* – *apelplac-* ne shromaždiště, to je příliš neutrální).
- 5) U jmen vlastních se často ponechávají původní názvy – *couleur local* – stejně to platí pro názvy některých děl (*Mein Kamp. Dekameron*).

2. Klasifikace internacionalismů (podle Jitky Svobodové-Chmelové).

- A) **Internacionalismy vzhledem k formě** (interlingues de signifiant)
- B) **Internacionalismy vzhledem k motivaci** (interlingues de motivation).

A. Faux-amis (za výchozí jazyk je považována čeština)

1. Faux amis par l'analogie

Klamou překladatele signifiantem (formou). Analogie se může týkat:

- a) **celého slova** - *kulisy – décors; coulisses = zákulisí.*

le cadre = kádr (jiný význam)

ve FR sociálně-ekonomický význam (univerzitní profesor, úředník vyšší kategorie(B), mistr, manager, technik – vydělávají dost, aby si mohli platit důchodové připojištění. Mohou pracovat ve veřejném i soukromém sektoru – moyens, supérieurs).

- b) **slovního základu (base)** – *impotence (Č) – impuissance;*
impotence(fr.) = neschopnost pohybu

- c) **affixů** – (préfixes) *iluminátor (kniha) (Č) – enlumineur*
illuminateur (FR) – osvětlovač

(suffixes) *medailista (Č) – médaillé*
medailliste (FR) – numismatik, (graveur m.) – rytec medailí
diskař – lanceur de disque
disquaire = obchodník s disky, deskami

- d) Zvláštní skupinu tvoří **složeniny**, jejichž jednotlivé části mají přibližně stejný význam, liší se však celkovým významem:

coupe-gorge (nebezpečné místo, kde se shromažďují nebezpečné živly) – hrdlořez = tueur

château d'eau = vodárna — vodní hrad = ch. entouré d'eau

oeil-de-boeuf = kulaté okénko — volské oko = oeil sur le plat

2. Faux amis sémantiques.

- a) **obecné – zvláštní**

bota (chaussure) – botte (vysoká bota, holínka, kozačka)

insérer (un article, une annonce, un texte, etc.) – inzerovat
(insérer une petite annonce)

interruption (přerušeni jakékoli) – interrupce (avortement, interruption d'une grossesse - spontanée, volontaire)

- b) **průběh akce – výsledek**

insertion (par la voie des journaux), tj. uveřejnění – inzerát (text)

c) celek – složka (část)

aspic (huspenina – aspic de volaille) – aspik (la gelée – jambon en gelée)

d) nádoba – obsah

trezor (pokladnice, trezor – coffre fort) – trésor (poklad – objet précieux)

dóza (petite boîte, bonbonnière, étui) – dose (de morphine)

e) osoba – místo, kde se nachází

criminel (qui commet des crimes) – kriminál (prison)

f) vlastnosti připisované různým osobám

lamželezo (silný muž) – brise-fer (un enfant qui casse tout)

g) rozdílný účel, pro který je věc vyrobena

attrape (past, léčka, žertovný předmět) – atrapa (article factice – falešný umělý)

h) vyplývají z ekvivalentních funkčních podsystémů

starter = sytič; startér = démarreur

motoriste = výrobce motorů; motorisé = motorista

conjuncturel = určený danou hospodářskou situací;

konjunkturální = propre à l'expansion économique

marmelade = povidla; marmeláda = confiture

gelée = rosol; želé = pâte de fruits

pudding = angl. pudink s hov. lojem; pudink = crème renversée

3. Faux-amis stylistiques

Jde o znaky , které mají **tutéž denotaci, liší se však stylistickou hodnotou** (valeur stylistique). Jejich použití je podmíněno

- A)** sociálně kulturním prostředím (jazykovými subsystemy - slang, odborný argot),
- B)** mírou expresivity,
- C)** stupněm odbornosti
- D)** dobou a místem použití,
- E)** frekvencí výskytu.

Rozdílná stylistická hodnota některých českých internacionalismů vzhledem k analogickým francouzským výrazům je dána existencí dublet v češtině. Vztahy mezi těmito dublety jsou dvojího typu:

a) české slovo v internacionální formě je stylisticky vyhraněno a patří do poměrně omezeného subsystému např. literárního, odborného, didaktického, zastaralého, familiárního atd.):

comité – komitét, výbor
directive – direktiva, směrnice,
intérêt – interes, zájem

b) český výraz není dostatečně rozšířen a jeho užívání je omezené:

fonction – úkon, funkce

ad A) Sociálně kulturní funkce výrazu

caisse (neutrální) – pokladna, kasa (ve fr. tenir la caisse = držet kasu)
bénévole (liter.) – benevolentní (neutr.), - fr. neutrální = bienveillant
arriviste (neutr.) – arivista (zastaralé nebo odb. v psych.)

ad B) Míra expresivity

marcher (neutr.) – maširovat (expr.)
parti (neutr.) – partaj (pejor.)

ad C) Stupeň odbornosti

Záleží na tom, zda příslušný termín se používá v odborném nebo obecném jazyce:

commutation – komutace, záměna
interdépendence – interdependence, vzájemná souvislost,
corrélation – korelace, vztah
dorsal – dorsální, zádový
suicidité – suicidita, sebevraždnost
adverbe – adverbium, příslovce

V hudební oblasti se používají jak ve FR. tak v Č italské výrazy (v Č méně často výrazy přeložené).

largo – široce; allegro – čile; lento – zvolna

ad D) Doba a místo použití

Jde o rozdíl mezi slovy běžně užívanými a zastaralými a mezi slovy užívanými podle zeměpisných oblastí:

vacances – prázdniny, vague (zast.)

irelevantní – sans relevance (belg.), sans importance (fr.)

kartón cigaret – carton de cigarettes (kands.), cartouche de cigarettes (fr)

ad E) Frekvence výskytu

injekce – injection, fréq. piqûre

maringotka – maringotte, fréq. roulotte

4. Faux-amis partiels

Jde o více či méně asymetrické používání jistého internacionalismu, dané příslušným kontextem.

1. studovat – étudier (francouzské sloveso se nepoužívá absolutně)

Co dělá? Studuje. – Qu'est-ce qu'il fait? Il fait ses études. Il est étudiant.

Studuje medicinu – IL fait sa médecine (Il est étudiant en médecine).

Dnes odpoledne budu studovat filozofii. – Cet après-midi je vais travailler (potasser) la philosophie – (bûcher, piocher la philo).

Pokud je toto sloveso doplněno complementem označuje dlouhodobé zabývání se něčím.

Studuje atmosférické vlivy. – Il étudie les phénomènes atmosphériques.

2. démocratiser = zpřístupnit materiální či kulturní statky co nejširšímu publiku.

V Č spíše ohled na statky nemateriální (např. zdraví, kultura), ve FR širší význam:

démocratiser l'acier inoxydable – rozšířit používání nerezavějící oceli
le TGV démocratise la vitesse – dovoluje dosahovat mimořádně velké rychlosti

démocratiser la haute couture – modely ze salónů učinit dostupné

široké veřejnosti

3. positif

réaction positive (med.) – *pozitivní reakce*

malade positif (med.) – *pozitivní pacient*

attitude positive – *kladný postoj*

charge positive (fyz.) – *kladný náboj*

nombre positif (mat.) – *kladné číslo*

réponse positive – *kladná odpověď*